

Vandaag over vier dagen

Vandaag over vier dagen is het precies vijf jaren geleden dat Henriette Roland Holst stierf. Vijf jaren geleden, dat een vrouw heenging, die haar stempel had gezet op de Nederlandse cultuur van de eerste helft der twintigste eeuw. Een persoonlijkheid van uitzonderlijke betekenis, zoals elke tijd er maar enkelen voortbrengt. Een betekenis, die verder reikte dan de Nederlandse samenleving.

In de grote persoonlijkheden wordt de geschiedenis ons als het ware van dichtbij zichtbaar. Iedere, enigszins ontwikkelde Nederlander weet, dat tegen het einde van de vorige eeuw de vrouw zich zelf begint te bevrijden van knellende banden, die de ontplooiing van haar persoon belemmeren. In die figuur van Henriette Roland Holst staat dit belangrijke historische feit in levende lijve voor ons. Dat jonge meisje van welgestelde burgerlijke familie is bestemd het leven van haar soortgenootjes te leiden: een opvoeding voor het gezin alleen, niet voor de maatschappij; een geestelijke ontwikkeling binnen de beperkte horizon van de huismoeder, de dame; de echtgenote van een man, die zij allereerst behoorde te vrezen, vervolgens moest dienen en, kon het zijn, tenslotte ook nog mocht liefhebben. Uit eigen kracht gaat Henriette Roland Holst een andere gang, door haar zelf bestemd. De tijd is haar gunstig, maar zij maakt er ook gebruik van. Zij vormt zich zelf als een dichteres met een geheel eigen stem. Het was ongehoord. Terwijl jonge dichters verzen schreven over natuuraandoeningen en over de stemmingen van hun ziel, deed Henriette Roland Holst met haar gedichten onmiddellijk een greep op de wereld: zij zocht contact met de grote denkers van Europa; haar helden waren de machtige strijders voor vrijheid, voor haar was de poëzie niets zonder het leven van de geest, van de maatschappij. Het zware, bijna mannelijke geluid van haar verzen was iets geheel nieuws. Die zelfstandige geestelijke activiteit van een jonge vrouw was iets onbekends. Verbazingwekkend, ja voor velen afstotend destijds, was haar politieke revolutionaire daadwerkelijkheid. Goed, een vrouw mocht leed en ellende willen verzachten, als Florence Nightingale, als de vele vrouwen, die liefdadigheid beoefenden.

Het ging echter te ver, zich aan te sluiten bij een partijtje opstandige arbeiders, die niets liever wilden dan op te ruïen tot stakingen en omverwerping van het gezag!

De kracht van haar geest was zo groot, dat zij vrijwel alleen, als jonge vrouw, deze nieuwe weg is gegaan. Zij vormt zich tot een kunstenares, die de belangrijke, de wezenlijke stromingen en krachten van de tijd in haar werk vorm geeft. Dat werk omvat de grote, beslissende dingen van de laatste halve eeuw: de nieuwe maatschappelijke bedeling op grondslag van sociale rechtvaardigheid, de nieuwe politiek op de grondslag van recht en vrijheid, het nieuwe geestelijk leven, dat door de grenzen der oude godsdiensten is heen-gebroken; het nieuwe geestelijk leven, waarvan het heilige niet meer het verschrikkelijke, de mens verpletterende is, maar een alomvattende liefde, die voor Henriette Roland Holst de grondwet van het leven is. Het werk van deze Nederlandse vrouw omvat socialisme en communisme, omvat de filosofie van haar tijd, raakt diep de klemmende vraag van oorlog en vrede, van geweld en geweldloosheid, van de verhouding tussen het westen en het oosten. Zij stond in persoonlijk contact met Lenin en Trotski, maar ook met Gandhi en de zijnen. De ideeën van Tolstoj waren haar even goed bekend als die van Marx en Engels. En in de omvatting van die uitersten, die tegengestelden, ligt de grote betekenis van de persoonlijkheid van Henriette Roland Holst voor onze tijd, een betekenis, die doorwerkt na haar dood en waarvan het einde nog niet is te zien.

Want het zou verkeerd zijn te menen, dat zij een dichteres en schrijfster is geweest, die uit een zekere drang naar veel kennis en grote ervaring de gebieden van maatschappij, geestelijk leven en politiek, weetgierig betrad.

Het ging haar nooit om het vergaren van veel interessante zaken om die vervolgens in haar werken aan de orde en ten toon te stellen. Dat kwam niet eens bij haar op. Haar werk sprak vanzelf over de dingen, die onze tijd beslissend aangaan, omdat in haar persoonlijkheid de spanningen van onze tijd mens geworden waren. Zij zelf streed de strijd tussen dictatuur en vrijheid. Als overtuigd communiste heeft zij in de eerste idealistische jaren van de russische revolutie oprecht geloofd in de dictatuur van het proletariaat. Maar dat geloof bleef levend, verstarde niet. Het worstelde met zich zelf en moest zich tenslotte tegen zichzelf keren, toen het inzicht doorbrak, dat alle dictatuur de ondergang van de menselijke waardigheid betekent. Die innerlijke ontwikkeling van Henriette Roland Holst gaat in betekenis ver uit boven haar enkele persoon. Want zij legde verantwoording af in haar boeken en geschriften en gedichten. Velen stonden met haar in dezelfde spanning, en staan dat telkens opnieuw. Het is van onberekenbare betekenis, dat Henriette Roland Holst dóór het communisme heen is gegaan en de dictatuur in zich zelf overwon. Zij heeft daardoor mede de richting van de Europese cultuur bepaald.

Hetzelfde kan gezegd worden van haar strijd tussen aanvaarding van het geweld als politiek middel en de verwerping van dat middel. Henriette Roland Holst heeft de weg afgelegd van Lenin naar Gandhi. Zij heeft daarbij niet het ene dogma door het andere vervangen. De geweldloosheid was ook niet voor Gandhi een punt, waarvan hij nooit afweek. Maar het was een uitzicht, een mogelijkheid, waarmee ernst diende te worden gemaakt. Het was een zaak, die geen moment uit het oog mocht worden verloren. De wereld

moest in de spanning blijven tussen het gebruik van geweld en de toenemende overtuiging, dat men er als samenleving en enkeling mee tekort schoot. De mogelijkheid van andere methoden, van een andere politiek, moest open blijven. Door haar werk heeft Henriette Roland Holst het besef levendig gehouden, dat er in het geweld niet berust mag worden. Hetzelfde heeft zij gedaan ten aanzien van de armoede, de honger en de ziekte in de grote misdeelde streken van de bewoonde wereld. De strijd voor economische vooruitgang, voor welvaart en menswaardige levensomstandigheden, hield voor Henriette Roland Holst niet op bij de grenzen van Nederland, noch bij die van Europa. Haar grote belangstelling en activiteit gingen uit naar de gehele wereld, in het bijzonder ook naar het oosten, waar ons land door het bezit van Nederlands-Indië zo'n buitengewone positie had. Haar pleidooi voor de zelfstandigheid der koloniale volken ging gepaard met de opvatting, dat het oosten en het westen elkaar geestelijk én materieel behulpzaam dienden te zijn. Het leed van de grote massa's hongerigen en ondervoeden ging haar aan. Het is altijd moeilijk te denken, dat iemand al dat leed in zich kan dragen zonder te bezwijken. Misschien kan de kunstenaar, die zijn levendige verbeelding van zulk ellendig leven vorm kan geven en zo buiten zich zelf stellen, dat eerder en intensiever dan andere mensen. Henriette Roland Holst heeft eens, lang geleden, een gedicht geschreven, waarin het ongelukkig lot van die mensen stem krijgt. Het gedicht heeft onmiskenbaar een Hollandse kleur, maar waar het om gaat, is helaas aan geen landsgrenzen gebonden en geldt voor alle streken der aarde, waar mensen zonder uitzicht hongerig, koud en ellendig vegeteren. Dat gedicht luidt:

Kleine paden sling'ren over de heide
en komen aan op de hutten der armen:
zij zijn de enigen, die zich erbarmen
over 't verlatene van wie hier lijden.

Op de heide zwerven de mag're schapen
zij zoeken blatend naar een nieuwe streek
van milder kruid en waterrijke beek;
honden en herders zijn vermoeid en slapen.

In de hutten zitten de mensen neer
als schapen, die niet weten waar te weiden;
hun gedachten zwerven over de heide,
maar vinden geen uitweg en keren weer.

De hutten en de paden scheem'ren heen,
na deze komt weer een andere heide,
mensen sterven na 't vreugd'loos leven — lijden,
and're aanvaarden 't en alles blijft een.

Heide verliest zich in de zee; de zee
verliest zich in de lucht; en in de wijde
kringen van menselijke last en lijden
de doffe ellend' van deze armzaalge stee.

Het geestelijk leven van onze tijd stroomt ook door haar werk. Zoals voor heel velen, meer dan officieel ooit kan blijken, was het voor haar niet gebonden aan de leer en voorstellingen van het christendom of van een andere godsdienst. Zij leefde uit een humanisme, dat aanvankelijk sterk filosofisch en maatschappelijk-idealistisch gekleurd was. Maar al meer brak daarin door, wat als ondertoon steeds meegeklonken had: een religieus humanisme, waarin

de algemene aardse natuur, en het bijzonder deel dat de mens daarin is, opgenomen werden in een meer dan aards bestaan, in het heelal, waarvan harmonie en liefde de samenbindende kracht zijn; een kracht, die zij met de onmiddellijkheid van haar dichterlijke persoonlijkheid tot een God maakte. Op hoge leeftijd heeft zij de drieklank van natuur, mens en heelal in het volgende korte gedicht aangeslagen:

O diepe grondtoon van het donkre lied,
blijf vast onwrikbaar staan, begeef mij niet.

O middentoon, bewogen mensendrang,
breek, vox humana, telkens door den zang.

O boventoon van meer dan aardse glans,
vorm met die beide andre een schonen krans.

Draag, driegespan van klank, draag voort en voort
't Zware, 't menselijke, het extatische woord.

Een dichteres als Henriette Roland Holst zal in de toekomst bovenal voortleven als een der grootsten onder de Nederlanders van deze eeuw door de waarde, die haar werk heeft als spiegel van het algemene cultuurleven van haar tijd. Zulke kunstenaars zijn een kostbaar bezit voor een volk. Vele van haar gedichten zullen verouderen, omdat zal blijken, dat zij tezeer aan de tijd gebonden zijn, waarin zij ontstonden. Een aantal zal bekend blijven, herdrukt worden, steeds opnieuw, als het edelste van haar omvangrijk levenswerk. Die gedichten zullen voor latere tijden ver-

staanbaar uitdrukken, wat in onze tijd reeds aan waardevoels voor de toekomst leeft. Henriette Roland Holst heeft de korst, die de eigen tijd in zich zelf besloten houdt, doorgestoten en de diepere krachten gepeild, die de eigen tijd met verleden en toekomst verbinden. Dat is haar uitzonderlijke grootheid.

Vandaag over vier dagen is het precies vijf jaren geleden, dat Henriette Roland Holst stierf. Nederland liet zij een uniek bezit na: het beeld van onze tijd met de blik gericht op de toekomst.

Dr. J. C. BRANDT CORSTIUS

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
17 NOVEMBER 1957
10e jaargang nr. 46

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

EEN KOSTBAAR BEZIT

Prijs f 2.50

vormt de humanistische

WEEKKALENDER 1958

**Bestelt
tijdig!**

welke zijn waarde ontleent aan de
fraaie uitvoering en de opgenomen citaten
(gekozen door H. G. Cannegieter)

Reeds nu verkrijgbaar bij het **CENTRAAL BUREAU HUMANISTISCH VERBOND**
Oudegracht 152, Utrecht - Telefoon 030-10163 - Postrekening 304960

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1.— p. kwart., losse numm. f 0,25, buitenland f 4,60 p.j.